

УДК 340.15

DOI <https://doi.org/10.32840/1813-338X-2020.4.3>**О. Ю. Іванов**кандидат юридичних наук,
старший викладач кафедри теорії та історії держави і права
Національної академії Служби безпеки України

ІСТОРИКО-ІДЕОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ РОСІЙСЬКОЇ ЕКСПАНСІЇ В МОЛДОВІ (КІНЕЦЬ XVIII – СЕРЕДИНА XIX СТ.) ЯК ПРЕДМЕТ ІСТОРИКО-ПРАВОВОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

У статті розглядаються особливості експансіоністської політики Росії щодо Молдови в різні історичні періоди в контексті формування та розвитку базових постулатів імперської ідеології. Відзначається, що місце молдовських державних утворень серед об'єктів російського деструктивного впливу опосередковується стійкими стратегічними цілями щодо контролю над східноєвропейським регіоном: більш вагомим для самодержавства був не факт ліквідації самостійної молдовської державності, а створення на її базі позицій для подальшого підкорення балканських країн. Підкреслюється особливо важлива роль інформаційного складника в процесі діяльності Росії з окупації Молдови шляхом обґрунтування окремишого статусу останньої щодо Румунії. Значну увагу приділено питанням російської та проросійської історіографії з досліджуваної проблематики, зокрема у зв'язку з динамікою змін в експансіоністському курсі держави та роллю у здійсненні інформаційних фальсифікацій. Особливо ретельно з історико-правової точки зору розкрито формування образу Росії як єдиного можливого «рятівника» народу Молдови від турецького впливу, а також інших ідеологічних засад, на яких базувалося здійснення загарбницьких дій, показано їх місце в загальному контексті ідеології російського експансіонізму. Визначено сутність та засади месіанізму як провідної тактики деструктивного впливу Росії на підкорювані країни загалом і Молдову зокрема, виокремлено та охарактеризовано його основні форми. Зроблено висновок щодо цілей та основних форм прояву російського експансіонізму в молдовському середовищі, наведено їх переліки. Обґрунтовано, що подальша перспектива досліджень із заявленої тематики вбачається в розкритті механізмів формування російської присутності в Молдові в різні історичні періоди та їхнього впливу на державно-правовий курс цієї країни.

Ключові слова: експансіоністська політика, ідеологічні засади, історико-правова парадигма, стратегічні цілі, інформаційний вплив, державна політика.

Постановка проблеми. Становлення образу Росії як гегемона в системі міжнародних відносин завжди було тією міфологемою, на якій базувався весь геополітичний курс цієї держави. Саме в такому контексті в різний час поширювався її вплив у різних регіонах – починаючи від Далекого Сходу і закінчуючи Європою. Зміцнення засад імперської суті Росії, що спричинило стрімке розширення її державних кордонів, відбулося на рубежі XVIII – XIX ст. ст. і названо західними істориками «блискавичною експансією». Серед іншого, кроки по втіленню в життя загарбницьких устремлінь Російської імперії в цей час передбачали створення форпостів для планомірного поширення політичного і воєнного впливу в регіонах, які становили значний стратегічний інтерес для неї. Одним із

таких оплотів якраз стали молдавські землі, які здавна були об'єктом високої заінтересованості московських правителів.

Загалом, слід зазначити, що як в історіографії радянського періоду, так і в сучасній російській і частково навіть молдавській історичній науці минуле Молдови викладається в загальному контексті історії Румунії [1–3]. Загальна концепція така, що Молдова і Валахія були найслабшими серед дунайських князівств і дивом зберігали свою автономію. Територія Трансільванії, що знаходилася між Османською імперією та Річчю Посполитою, постійно піддавалася нападам з їхнього боку. Це, на думку істориків, сприяло тому, що молдавські князівства, як найслабші в регіоні, змушені були шукати покровителя. Саме це нібито спонукало

молдавських господарів до ведення переговорів про протекторат з московитами. Доля тієї частини молдавських земель, які ввійшли до складу Російської імперії, описується в контрасті з положенням територій, які стали складовою частиною Сполученого князівства Румунії. Останні, природно, описувалися як «відстаючі» порівняно зі своїми сусідами з російських губерній. У зв'язку з цим постає потреба в проведенні неупередженого історико-правового дослідження заявленої теми.

З урахуванням зазначеного, **метою статті** є визначення ідеологічних, політико-правових та організаційних засад політичного курсу Росії щодо Молдови в динаміці їхнього розвитку та з урахуванням еволюційного характеру парадигми міжнародних відносин.

Виклад основного матеріалу. Слід зазначити, що політика Москви стосовно Молдови в різні періоди історії є не зовсім типовим випадком російського експансіонізму. Так, традиційно основою формування російської геополітики було виключно підкорення вигідних у стратегічному відношенні територій. Однак у випадку з молдавською державністю примітно, що вона сама по собі мало цікавила російський уряд. У середині XVII ст. Валахія вже мала сильну централізовану державу, чим не могла похвалитися Москва ще як мінімум півстоліття. Традиційно, як відомо, об'єктами російської експансії ставали країни слабші, роз'єднані через чвари між місцевими кланами або тимчасовий зовнішній тиск. Проте, зважаючи на необхідність створення плацдарму для просування в бік країн Балканського регіону, самодержавна влада була змушена сформувавши міцні позиції для розповсюдження впливу. Географічне положення князівств Молдавії та Валахії і невизначеність їхнього політичного статусу робили їх дуже сприятливими для цього.

У радянській історіографії приєднання молдавських князівств до Росії характеризувалося як закономірний наслідок «опікунської» політики останньої. Так, історія Молдови аж до початку XVII ст. викладалася виключно в контексті її протистояння з Османською імперією та Річчю Посполитою. І лише «зміцнення зв'язків» молдавських господарів з московськими царями починаючи з часів правління Василя Лупу (1565–1661) нібито врятувало молдаван від неминучої загибелі їхньої держави. Згаданий вище факт наявності в цей період уже сформованої централізованої молдавської держави, а також заснування власної метро-

полії з благословення Константинопольського патріарха набагато раніше, ніж московської, подаються радянськими істориками дуже в невідповідному світлі. Навіть ці, здавалося б, досягнення в розвитку представлені в контексті «окупаційного впливу» Порти. Так, осілих на той час в окремому кварталі Стамбула православні греки-фанаріоти, завдяки сприянню яких молдавани здобули власну церкву, було возведено представниками вченого світу Країни Рад у ранг агентів турецького впливу. Саме від цих «колаборантів», мовляв, московські царі так люто кинулися рятувати «єдиновірний народ». Більш того, підкреслюючи їх «жалісливість», окремі історики пишуть про те, що в 1654 р., після укладення «Березневих статей» з українським гетьманом Богданом Хмельницьким, цар Олексій Михайлович змушений був відмовити в допомозі Василю Лупу, оскільки нібито був цілком зайнятий урегулюванням українського питання. Тим самим радянська ідеологія в цілому і наукова думка зокрема запозичила один із найголовніших постулатів, на яких базувалася зовнішньополітична стратегія Московії. У цьому випадку йдеться про «винятковість» ролі останньої в долях православних і слов'янських народів Східної Європи.

Типова для російської історичної науки гіперболізація ролі своєї держави у вирішенні долі інших народів стосувалася і Молдови. Так, наприклад, у радянську епоху, у 1970–х рр., в Академії наук СРСР активізувалися дослідження з історії східноєвропейських країн. Це було зумовлено річницею завершення російсько-турецької війни 1768–1774 рр., після якої російський вплив на Балканах досяг свого апогею. Характеризуючи післявоєнні роки, радянський історик Г. Гросул стверджує, що політика Росії мала «об'єктивні наслідки» для історичного розвитку Молдови та Валахії, такі як: розширення внутрішньої автономії цих князівств у складі Османської імперії, відродження і розвиток їхнього економічного та культурного життя, а також посилення національної боротьби за звільнення з-під турецької влади. При цьому зазначено, що такі заходи російської влади призводили до зростання її міжнародного престижу і впливу серед народів Балканського півострова. Оцінюючи таку політику як «історично прогресивну», автор підкреслює, що метою її проведення було виключно «створення передумов для поступової ліквідації багатовікового ярма Османської Туреччини в Молдавському і Валаському князівствах» [4]. Більш того,

сучасний український історик О. Пономарьов, один зі співробітників Центрального державного архіву України, в опублікованій у віснику Інституту історії Академії наук Молдови статті пише про нібито спільну роботу київського віце-губернатора Івана Костюрина і молдавського господаря Матвія Гика з облаштування фортеці згідно з указом імператриці Єлизавети для захисту державних кордонів від нападу Туреччини [5]. Зазначена стаття написана в дусі протекціонізму, подібно до робіт радянського періоду, і серед мотивів спорудження фортеці автор називає виключно турботу імператриці про своїх підданих, не згадуючи при цьому про проголошену нею політику «ненав'язливого обрусіння» підкорених Росією народів.

Серед інструментарію проросійських істориків одним із поширених методів є заперечення позицій західної історіографії. Їхні роботи рясніють звинуваченнями закордонних колег у «грубій фальсифікації» історичної дійсності. Мовляв, розгляд Російської імперії як «єдиної агресивної сили» в Східній Європі, яка використовувала місцеві народи виключно для втілення своїх експансіоністських планів, провокуючи в їхнім середовищі розвиток анти-турецьких повстань, не відповідає дійсності. Зовсім необґрунтовано, наприклад, у такому контексті Х. Христов заявляв про те, що російська пропаганда жодним чином не сприяла розвитку загальнонаціональних повстань у країнах Східної Європи [4]. Зокрема, укладення російсько-турецьких договорів за підсумками двосторонніх військових конфліктів 1768–1878 рр. трактувалося виключно в контексті «дипломатичних зусиль» Росії з метою звільнення країн регіону з-під турецького ярма. Описуючи хід подій, учені навмисне залишають поза увагою ідеологічну основу зовнішньополітичного курсу Російської імперії. З цієї ж причини, зокрема, В. Виноградов стверджує про «сприяння» Росії об'єднанню Молдови та Валахії в єдине Румунське князівство після безславно програної нею війни 1853–1856 рр.

Нетиповим для імперського дискурсу в російській історіографії є обґрунтування автономного етнічного статусу молдаван. Так, навіть сучасні молдавські історики наводять дані, згідно з якими ще в першій чверті XIX ст. російські етнологи фіксували близько 85% молдаван серед національного складу Бессарабії. Водночас частка росіян визначалася в кількості менше одного відсотка населення цього регіону [6]. Наведені цифри підтверджують відсутність

організованих переселень етнічних росіян на територію Молдови, як це вже раніше практикувалося в Криму, Казахстані, Грузії і західно-балканських країнах. Схожа статистика наводилася і радянською владою в 1920-х рр. – як попередні створення Молдавської АСРР у складі радянської України, так і в перші роки її існування. На сучасному етапі російські історики і політики також солідарні з домінуючою роллю молдавського етносу в складі населення Республіки Молдова. Проте останній лояльності щодо Росії це не додає. Причини таких особливостей політики російської держави щодо Молдови криються в особливостях політичної боротьби за володіння цими територіями, а також у тій ролі, яку вони відіграли надалі в здійсненні російської зовнішньої політики.

У 1722 р. в Росії, за рік після проголошення імперії, було перевидано написану ще в 1601 р. працю італійця М. Орбіні «Історіографія народу слов'янського». Ідею цієї книги відображають такі слова з неї: «Російський народ є найдавнішим на землі народом, від якого походять усі інші народи. Імперія мужністю своїх воїнів і кращою у світі зброєю тисячоліттями тримала весь світ у повинності й покірності. Росіяни завжди володіли всією Азією, Африкою, Персією, Єгиптом, Грецією, Македонією, Іллірією, Моравією, Шльонською землею, Чехією, Польщею, усіма берегами Балтійського моря, Італією і багатьма іншими країнами і землями ... » [7]. Автор настільки сумнівної праці служив ігуменом у Рагузі, де росіяни вже давно займалися розповсюдженням свого культурного і релігійного впливу. Різкі контрасти між історичною правдою і наведеними в «Історіографії...» фактами уряд петровської Росії, а також сучасні російські історики пояснюють тим, що праці, на які посилався М. Орбіні в обґрунтування своєї позиції, були нібито вилучені з бібліотек православних храмів Російської імперії за наказом Папи римського його агентами. Мовляв, настільки сильним було суперництво останнього з Московським патріархатом за вплив у Східній Європі, що була необхідність нанести серйозний удар престижу царського уряду на міжнародній арені. Так, невіглас ігумен, праці якого не мали нічого спільного з історичною реальністю, фактично ставав національним героєм, адже завдяки йому нібито збереглася справжня історія російського народу, викрадена папської агентурою.

Згадані ідеологічні постулати книги вірного царського служителя якнайкраще вписувались в імперську суть російської держави і розкри-

вали її месіанську роль для східноєвропейських народів. Сам того не знаючи, М. Орбіні виклав застосовану двома століттями пізніше концепцію політики самодержавства в цьому регіоні. Прагнення тримати в «повинності й покірності» країни Східної Європи призвело російських імператорів до боротьби з Османською і Австрійською імперіями, котрі також висловлювали претензії на контроль у цьому регіоні [8]. Отже, щоб закріпитися там, Російській імперії необхідно було створити ефективні позиції поблизу, використовуючи які, можна було б за допомогою «кращої у світі зброї» підкорити стратегічно важливі території. У цьому випадку під поняттям зброї розуміються засоби і способи ведення гібридної війни. Так, якщо російські армія і флот першої половини XIX ст. перебували в повному занепаді, що, зокрема, яскраво продемонструвала всьому світу Кримська війна 1853–1856 рр., то за різноманітністю арсеналу гібридних інструментів деструктивного впливу на країни, що були об'єктами її стратегічної зацікавленості, Російська імперія не мала рівних. Одним із найголовніших прийомів у цьому аспекті було розпалювання нібито добровільних повстань, де російський імператор виконував фактично роль диригента, практично не помітну для міжнародної спільноти. Болгарія, Сербія, Греція, Іллірія (нині – Хорватія), Албанія – це неповний список країн, де в результаті антитурецьких повстань російський вплив було посилено в рази. Такий успішний сценарій став можливим завдяки тому підкультурному впливу, що поширювався на них із розвідувальних позицій, а саме з Молдови.

Український дисидент єврейського походження І. Клейнер виділив перелік питань, які в різний час були предметом діяльності національних рухів неросійських народів у складі спочатку Російської імперії, а потім і СРСР. До цих питань, на думку дисидента, були віднесені такі: дискримінація національних мов і культур, мовна та культурна русифікація в галузі літератури, мистецтва, освіти і громадських відносин; фактичне позбавлення неросійських радянських республік державного суверенітету, проголошеного радянською і республіканськими конституціями; позбавлення представників національних меншин, які проживають за межами своїх національних республік, можливості здобуття освіти рідною мовою і залишатися в рамках своєї національної культури, тоді як росіянам, які проживають у національних республіках, надано право культурно-національної автоно-

мії; цілеспрямоване перемішування населення (включаючи минулі депортації) з метою зменшення на кожній національній території відсотка місцевого населення і збільшення ролі російської та взагалі чужоземної складової частини; судові та позасудові переслідування осіб, які виступають на захист національних інтересів, національних мов і культур або намагаються змінити національну свідомість; традиційна російська імперіалістична політика, продовження і поглиблення цієї політики в СРСР, засудження російського колоніалізму і вимоги національної незалежності або справжньої культурно-національної автономії [9].

Слід взяти до уваги той факт, що відповідна робота була опублікована І. Клейнером у 1978 р., коли дисидентський рух у СРСР набував нового витку у зв'язку з вступом в силу в 1975 р. найважливішого міжнародного документа, що зобов'язує гарантії як прав людини, так і націй і народів – Заключного акту Наради з питань безпеки і співробітництва в Європі. Саме ці події спричинили активізацію національного руху в усіх радянських республіках, починаючи з Прибалтики, що прискорило процес розпаду СРСР. Також саме в 1978 р. виповнилося сторіччя від дня завершення російсько-турецької війни 1875–1878 рр., унаслідок якої зміцнилося вплив Російської імперії в Східній Європі.

Однією з провідних спільних рис російської зовнішньої політики є прагнення різними способами замаскувати свої агресивні наміри. Найбільш поширеним із них є виправдання інтервенції нібито прагненням допомогти конкретній країні, навіть врятувати її від неминучої загибелі. Ця риса була властивою для зовнішньої політики і Московського царства, і Російської імперії, і радянської Росії. У зв'язку з цим у колах радянських дисидентів така тактика отримала назву «месіанізм».

Як зазначалося вище, російська політика месіанізму мала місце в різні періоди історії. Починаючи з того, коли на рубежі XV–XVI ст. ст. склалися основні постулати концепції «Москва – Третій Рим», і московські правителі проголосили свою богообраність, останні стали вважати себе вправі вирішувати долі цілих народів. «Збирання» колишніх давньоруських земель під скіпетром московського царя як напрям зовнішньої політики фактично означало оголошення курсу на завоювання значних за обсягом територій. Однак ні військової могутності Московського царства, ні його фінансових, людських і матеріальних ресурсів

не вистачило б для втілення цієї мети шляхом застосування відкритої військової агресії. Саме тому чиновники стали вдаватися до тих методів діяльності, за допомогою яких можна було схилити ті чи інші країни до добровільної співпраці, а згодом і спонукати так само з власної волі стати частиною московського держави.

З огляду на історико-політичну реальність можна зробити висновок про різноманітність форм реалізації російського месіанізму, що мали місце в тому числі й щодо Молдови. Найбільш поширеними серед них слід виділити релігійну, культурну та політичну. Суть релігійного месіанізму втілюється в формулюванні «захист єдиновірних народів». Стосувалося це в основному країн Східної Європи, за поширення впливу на які Росія постійно конкурувала з Османською імперією. Остання була мусульманською державою, а тому уряд самодержавної імперії, скориставшись явною або передбачуваною експансією ісламу на конкретній території, проголошувало необхідність захисту її православного населення, тим самим створюючи привід для поширення на неї свого впливу. При цьому такі країни, як Сербія, Болгарія, Валахія мали власні метрополії, створені набагато раніше московської. У зв'язку з цим царизм їх розглядав як конкурентів за поширення впливу в регіоні й поступово ліквідував, створюючи, зокрема, власні мережі духовної освіти у відповідних країнах. Загалом же створення християнського центру в Москві (а потім у Санкт-Петербурзі) на протигагу Риму чітко окреслювали експансіоністські наміри російського царизму. Принципи «християнської єдності» в російській політиці продовжують зберігати актуальність і донині.

Релігійний месіанізм сприяв зародженню іншого різновиду цього явища – культурного заповідника. Як уже зазначалося, росіяни створювали релігійні навчальні заклади в інших країнах. Поряд із цим відбувалося поширення і відповідної духовної та навчальної літератури, написаної російською мовою. Така русифікація супроводжувалася поширенням тез про «недостатній рівень розвитку» відповідних національних мов і культур, а за часів Катерини II – про необхідність «просвіти» народів, які Російська імперія мала намір підкорювати, була виділена як окремий напрям експансіоністської політики. Починаючи з останньої чверті XIX ст., російські переселенці (переважно офіцери і делеговані посадові особи для участі в роботі місцевої адміністрації) стали утворювати потужні

культурні центри за кордоном, діяльність яких була спрямована на боротьбу з «відсталістю» та «неповноцінністю» місцевих культур, а також на фактичне звернення місцевого населення до зразків російської культури замість власної. Натепер такі центри також діють, зокрема найбільш потужні з них – у Болгарії і Молдові [10].

Квінтесенцією російського месіанізму є його політичний різновид. Починаючи із середини XVII ст., факти приєднання до Московії багатьох територій (у тому числі українських) трактувалися не інакше як «допомога братам народам» і «добровільне приєднання». Для того щоб таким чином приєднувати важливі землі, росіяни вивчали ті країни, в яких потенційно могла бути загроза захоплення сильними сусідами, і використовували таку ситуацію для поширення протестних настроїв серед місцевого населення. Одночасно з цими процесами відбувався детальний збір відомостей про географічне положення країни, її культуру, історію, економіку, побут населення, що іноді тривало десятиліттями. Маючи підготовлений базис, російська влада бралася за створення засобами інформаційної пропаганди образу «Росії-рятівника» у свідомості місцевого населення. За таких умов місцеві правителі, усвідомлюючи зазвичай важке соціально-економічне та політичне становище свого народу, були змушені добровільно відправляти російському монарху лист із проханням про прийняття «під високу руку».

Виходячи з вищевикладеного, російський месіанізм – це комплекс методів зовнішньої політики Росії, заснованих на її архаїчній експансіоністській ідеології і спрямованих на маскування відкритих агресивних намірів під добровільну допомогу російського уряду іншим країнам. Виділені вище релігійний, культурний і політичний різновиди цього явища сформовані ще за часів царської Росії і успішно продовжують застосовуватися в політичній практиці до цього дня.

Крім полігону для поширення впливу, після встановлення контролю над Бессарабією завдяки хитро виписаному тексту договору 1812 р. її землі стали використовуватися імперськими властями як додатковий ресурс для забезпечення популярного в той час руху колоністів. Так називали відставних військовослужбовців, які претендували на отримання від держави маєтків зі значними земельними володіннями і кріпаками. Однак самодержавний уряд і в цьому випадку знайшов можливість використовувати

вати ситуацію максимально у своїх інтересах. Зазначеним цілям послужила проголошена ще Петром I політика залучення іноземців на російську службу. Пенсіонери пруської, французької та інших європейських армій мали можливість нарівні зі своїми російськими колегами отримувати у володіння вельми родючі землі з недавно захоплених імперією південно-західних територій. Крім поповнення таким чином державної скарбниці від сплати податків за землекористування, царські чиновники, які не мали ніяких планів щодо господарського освоєння знову придбаних земель, абсолютно безоплатно отримували передові методи ведення землеробства та інших сільськогосподарських робіт. За таких умов не відповідна запитах часу феодално-кріпосницька система ще якийсь час змогла успішно проіснувати.

Разом із тим у випадку з Бессарабією політика колонізації вирішувала ще одну, не менш стратегічно важливу для російської зовнішньої політики задачу. Відірвані від Румунії, ці території були в значній кількості населені етнічними румунами. Вирішувати завдання національної асиміляції звичним для себе способом, тобто шляхом організованих виселень, російська влада в цьому випадку не наважилася. Зовсім недавніми були спогади про повстання під проводом Тудора Владимиреску 1821 р., унаслідок якого було знищено численні загоны турецької армії. Тому в арсеналі самодержця залишалася обмежена кількість інструментів для зміни національного складу в регіоні. Крім уже згаданої колонізації, а точніше – разом з нею, застосовувалися масові переселення кріпаків з далеких районів Російської імперії. Справа в тому, що за російськими законами колоністу потрібно було надавати маєток разом із кріпаками, а населення підкорених територій звільнялося від такої повинності на перші десятиліття перебування у складі імперської держави. Проте з 1812 р. і до середини XIX ст. самодержавному уряду вдалося зменшити частку румунів у національному складі Бессарабії фактично на третину – з 48,6 до 29,9%.

Примітно, що частка росіян у національному складі російської частини Бессарабії за вказаний період змогла збільшитися лише з 7,1 до 10%. Водночас українці стабільно превалювали над ними (15,6 і 17,5% відповідно). Треба зауважити, що останні представляли в основному Херсонську, Таврійську та Катеринославську губернії. Вони межували з Бессарабією і надалі, після утворення Бессарабської губернії, разом

із нею були об'єднані в Новоросію. Отже, там були схожі природні умови й особливості ведення господарства. Російські ж кріпаки не були звичними до землеробства в умовах півдня, тому використання їх на таких роботах не було настільки ж ефективним, як українців [11]. Схожа ситуація склалася століттям пізніше, коли після Другої Світової війни вирішувалося питання республіканської належності Кримської області.

Якщо в Західній Європі, нехай і більше на рівні декларацій, але стали панувати принципи визнання взаємних кордонів і їх визнання, то для Російської та Османської імперій, які, серед іншого, спільно контролювали східноєвропейський регіон, такі постулати все ще залишалися чужими. Так, зокрема, державна ідеологія Російської імперії була заснована на ідеї богообраності імператора, що виходила з концепції «Москва – Третій Рим» і передбачала, що всі рішення і дії правителя заздалегідь були схвалені вищими силами. Отже, узгодження своєї політики із загальносвітовими цінностями російський правитель не потребував. Саме на рубежі XVIII – XIX ст. кордони Російської імперії розширювалися дуже швидко, через що західні історики назвали цей час періодом «блискавичної експансії». Свої завоювання російський уряд пояснював, як і в колишні часи, «допомогою» народам, які є для росіян «єдиновірними» і «єдинородними». У свою чергу приєднання останніх до складу імперії в більшості випадків трактувалося як цілком «добровільне входження». Саме в таких умовах і відбувалося фактично захоплення влади в Молдавському і Валаському князівствах після російсько-турецької війни 1806–1812 рр.

Висновки і пропозиції. Викладений в основній частині нашої статті історико-правовий огляд політики Росії щодо Молдови в еволюційному вимірі дає підстави стверджувати, що питання про її узгодження з нормами міжнародних відносин і, відповідно, міжнародного правопорядку не поставало ніколи. Основними цілями її були: створення позицій для поширення впливу на західну Європу, Балкани і Туреччину; дестабілізація ситуації в східноєвропейському регіоні; захоплення нових якісних земель для надання іноземним колоністам; національна асиміляція молдаван; створення додаткового полігону для поширення деструктивного впливу російської культури. З метою їх реалізації застосовувалися такі методи: попередня ідеологічна робота; інформаційний вплив; господарська

експансія; релігійна експансія; псевдонаукове обґрунтування. Застосовувані щодо Молдови методи, хоча й перебували в ідеологічній парадигмі російської зовнішньої політики, проте не були типовими для неї. Подальша перспектива досліджень із заявленої тематики вбачається в розкритті механізмів формування російської присутності в Молдові в різні історичні періоди та їхнього впливу на державно-правовий курс цієї країни.

Список використаної літератури:

1. Златова Е., Котельников В. Путешествие по Молдавии. Москва : Изд-во ЦК ВЛКСМ «Молодая гвардия», 1957. 304 с.
2. Советский Союз. Геогр. Описание : в 22-х томах. Молдавия / Отв. ред. Я.С. Гросул, М.М. Радул. Москва : «Мысль», 1970. 253 с.
3. Краткая история Румынии. С древнейших времён до наших дней / Под ред. Д.Ф. Маркова. Москва : Изд-во «Наука», 1987. 542 с.
4. Итоги и задачи изучения внешней политики России / Под ред. А.Л. Нарочницкого. Москва : Изд-во «Наука», 1981. 387 с.
5. Пономарёв А.М. Переписка киевского вице-губернатора Ивана Костюрина и Молдавского господаря Матвея Гика по поводу сооружения Крепости Святой Елизаветы (1754). *Revista de istorie a Moldovei*. 2018. № 3. Р. 39–49.
6. Ungureanu C. Locuitorii Ținutului Orhei, în anul 1820. *Revista de istorie a Moldovei*. 2019. № 3–4. Р. 28–58.
7. Ланьї Ж. де. Батіг і росіяни: звичаї та організація Росії / перекл. з франц. П. Таращук. Тернопіль : Навч. книга – Богдан, 2019. 176 с.
8. Форбс Н. История Балкан. Болгария, Сербия, Греция, Румыния, Турция от становления государства до Первой мировой войны. Москва : ЗАО Центрполиграф, 2018. 319 с.
9. Клейнер І. Національні проблеми останньої імперії. Париж : Перша Українська Друкарня у Франції, 1978. 406 с.
10. Поліщук Я. Пошуки Східної Європи: тіні минулого, міражі майбутнього. Чернівці : Книги – XXI, 2020. 192 с.
11. Ungureanu C. Evoluții etno-demografice în Sudul Basarabiei, în prima jumătate a sec. al XIX-lea. Descrierea CIP a Camerei Naționale a Cărții Institutul de Istorie. Anuarul Institutului de Istorie: Materialele sesiunii științifice anuale, 21 decembrie 2017 // Acad. de Științe a Moldovei ; col. red.: Gheorghe Cojocaru (coord.) [et al.]. – Chișinău : Institutul de Istorie, 2018 (Tipogr. "Lexon-Prim"). Р. 154–172.

Ivanov O. Yu. Historical and ideological aspects of the Russian expansion in Moldova (late 18th – mid 19th centuries) as a subject of historical and legal research

The article examines the peculiarities of Russia's expansionist policy towards Moldova in different historical periods in the context of the formation and development of the basic postulates of imperial ideology. It is noted that the place of Moldovan state formations among the objects of Russian destructive influence is mediated by stable strategic goals of control over the Eastern European region: more important for the autocracy was not the elimination of independent Moldovan statehood, but the creation of positions for further conquest of the Balkans. The particularly important role of the information component in the process of Russia's activity in the occupation of Moldova by substantiating the separate status of the latter in relation to Romania is emphasized. Considerable attention is paid to the issues of Russian and pro-Russian historiography on the researched issues, in particular in connection with the dynamics of changes in the expansionist course of the state and the role in the implementation of information falsifications. The formation of the image of Russia as the only possible "savior" of the Moldovan people from Turkish influence, as well as other ideological principles on which the implementation of aggression was based, is especially carefully revealed from the historical and legal point of view, their place in the general context of Russian expansionism ideology is shown. The essence and principles of messianism as the leading tactic of destructive influence of Russia on the conquered countries in general and Moldova in particular are determined, its basic forms are singled out and characterized. The conclusion on the purposes and the basic forms of display of the Russian expansionism in the Moldovan environment is made, their lists are resulted. It is substantiated that the further prospect of research on the stated topics is seen in the disclosure of the mechanisms of formation of the Russian presence in Moldova in different historical periods and their impact on the state and legal course of this country.

Key words: expansionist policy, ideological principles, historical and legal paradigm, strategic goals, information influence, state policy.